

**Основні напрямки концепції
національної системи освіти та виховання С.Ф.Русової**

Софія Русова (1856-1940) свою невтомну педагогічну, наукову та громадську діяльність спрямувала на розробку концепції національної освіти й виховання. Педагогічні погляди С. Ф. Русової викладено в її фундаментальних працях: «Дошкільне виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дидактика», «Сучасні течії в новій педагогіці», «Роль жінки в дошкільному вихованні», «Моральні завдання сучасної школи», «Єдина діяльна (трудова) школа», «Нова школа» та інших. На жаль, низку педагогічних творів С. Ф. Русової ще не опубліковано, наприклад: «Соціальне виховання, його значення в громадському житті», «Практичні поради до виховання дітей», «Національна школа у різних народів», «Середньовічні університети».

Цей простий перелік робіт віддзеркалює основні напрями педагогічних пошуків та великий внесок Софії Русової в українську педагогічну думку. Її праці свідчать, що в системі національної освіти й виховання надзвичайну увагу приділено дошкільному вихованню, яке, на думку авторки, є мостом, що перекидається між школою та родиною. Саме в цей період закладаються цільність особистості, її життєві прагнення й нахили. С. Ф. Русова глибоко розробляє методику навчання і виховання дітей: досліджує проблеми розвитку рідної мови й мовного навчання, науки чисел, морально-соціального виховання, підготовки педагогічних кадрів тощо.

Софія Русова не визнає альтернатив національному вихованню: тільки воно забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти – коли творчі сили не будуть покалічені, а навпаки – дадуть нові оригінальні, самобутні скарби для вселюдського поступу. Національне виховання через пошану і любов до свого народу зародить у дітях пошану і любов до інших народів і тим приведе нас не до вузького відокремлення, а до широкого єднання й світового порозуміння між народами й націями.

С. Ф. Русова розглядає навчально-виховний процес у школі в єдності, зазначаючи, наприклад, що окремо виховувати моральні якості неможливо. На її думку, моральне виховання має пронизувати все навчання, все життя.

Провідним методом виховання Софія Русова вважала гідний для наслідування приклад дорослих і всього оточення дитини.

Основне завдання педагога – розвиток самостійності дитини. Треба «не вчити дитину, не давати їй готові знання, хоч би й початкові, а більш усього збудити її духовні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття, – щоб очі дитини вміли бачити, вуха дослухатися до всього, рученята вміли заходжуватися й коло олівців, і коло ножниць, і коло глини, і коло паперу», – писала Софія Русова.

Концепція національної системи освіти та виховання С. Ф. Русової має надзвичайну актуальність для розбудови національної системи освіти в сучасних

умовах. Заповітом і наказом звучить її звернення до сьогоденного покоління: «...Народ, що не має своєї школи, попасає задніх, йому замкнено двері до пишного розвитку своїх культурних сил, він засуджений на пригноблене становище, на постійне вживання чужого хліба; живе він не по своїй живій думці, а чужим розумом. Такому народові, який не має своєї школи й не дбає про неї, призначені економічні злидні й культурна смерть. Ось через що сучасним гаслом усякого свідомого українця мусить бути завдання: рідна школа на Україні».

Найважливіші принципи педагогічної концепції Русової:

- гуманізм
- демократизм
- народність
- природовідповідність
- культуровідповідність
- особистісно-орієнтовний підхід
- соціальна обумовленість виховання
- загальнолюдські цінності

Центральне місце в багатогранній педагогічній спадщині вченої займає концепція української національної системи освіти і національного виховання, в межах якої отримали своєрідну інтерпретацію найважливіші, фундаментальні теоретико-методологічні проблеми — мета, завдання, зміст, методи, принципи, форми освіти, навчання й виховання.

Ідея національного виховання — головна й визначальна в педагогічній концепції С.Русової, яка в методологічному плані набуває основної й найважливішої закономірності розвитку теорії і практики освіти, школи, виховання.

У центрі педагогічної концепції вченої перебуває дитина з її природженими задатками, здібностями, можливостями, талантами.

Головне завдання виховання — забезпечення розвитку відзначених чинників, а також національної самосвідомості і загальнолюдської моралі; формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, здатної до свідомого суспільного вибору і збагачення інтелектуального, духовного, економічного, соціально-політичного і культурного потенціалу свого народу.

Виховні принципи

Заслуговують на увагу погляди Русової на проблеми розумового, морального, естетичного, трудового, дошкільного, сімейного виховання, підготовки вихователів дитячого садка, вчителя нової української школи та ін.

При розв'язанні проблем розумового виховання вчена була більш схильна до ідеї виховання розуму дитини в процесі природної, активної самостійної діяльності, хоч й не заперечувала й іншої — виховання розуму розвиваючої особистості повинно ґрунтуватися на узагальненому досвіді людства, сконцентрованому в науці, техніці, культурі, мистецтві, практиці.

Розум повинен керувати всією духовною діяльністю людини, а отже необхідне виховання розуму.

Відведення провідної ролі моральному вихованню у здійсненні загальної мети виховання — «витворити... людину в найкращому значенні цього слова», звучить лейтмотивом у багатьох творах С.Русової, виражаючи гуманістичну спрямованість її педагогічних ідей. Моральне виховання дітей, за її переконанням, може бути ефективним лише тоді, коли воно має цілеспрямований характер і здійснюється планомірно, починаючи з наймолодшого віку дитини, ґрунтуючись на національній основі.

Головними завданнями морального виховання вчена вважала розвиток у дітей високих моральних почуттів, вироблення в них шляхом безпосередньої участі в добрих і корисних справах відповідних моральних навичок і моральної поведінки, а також формування моральної свідомості, стійких моральних переконань.

Надзвичайно цікавими і корисними для теорії і практики сучасної школи є пропонувані С.Русовою шляхи і засоби морального виховання. За допомогою виховання вчена пропонувала поступово поширювати коло дитячої любові. Спочатку природжену любов до матері перенести на батька, потім на інших рідних — дідуся, бабусю, брата, сестру та ін., далі на вчителя, товаришів по школі і садку і т. д. Так, поширюючи свою любов все далі й далі, дитина на певному етапі свого розвитку починає відчувати любов до свого народу, своєї нації, врешті до всього людства. Намагання поширити любов до людей усього світу зайвий раз свідчать про гуманні й демократичні прагнення С.Русової.

Софія Русова справедливо вважається класиком вітчизняного дошкільного виховання, про що красномовно свідчать її твори «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дитячий сад на національній ґрунті», «Дошкільне виховання», «Нова школа соціального виховання», «Націоналізація дошкільного виховання», «Нові методи дошкільного виховання», «Роль жінки у дошкільному вихованні» та інші, а також подвижницька практична діяльність у галузі дошкільного виховання.

Ще далекого 1919 р. у праці «В дитячому садку» С.Ф. Русова накреслила основні вимоги до українського дошкільного закладу:

- він має організовуватися на наукових засадах відповідно до сучасних принципів психології та педагогіки;
- має бути пройнятий національним духом, ідеєю праці;
- велике місце належить відводити природознавству та мистецтву, особливо народним творам;
- моральне виховання дітей повинно будуватися з урахуванням національних рис народу;
- виховання в дитячому садку має відповідати соціально-культурним вимогам часу, проте за характером виховної роботи дитячий садок є вільним, незалежним від тих чи інших офіційних вимог, він має бути самостійною суспільно-педагогічною організацією.

Тому великого значення в освітньо-виховному процесі Русова надавала педагогові. Він повинен мати необхідну психолого-педагогічну підготовку, працювати творчо, враховуючи прояви дитячої психіки, спрямовувати розвиток дітей та забезпечувати підготовку їх до подальшого життя. Характеризуючи вимоги до підготовки кадрів саме

для українських дитячих садків, Софія Федорівна наполягала на необхідності озброювати майбутніх вихователів знаннями української культури, мистецтва.

Рідна мова, культура, наука, духовність – усе це складає загальний тип людини, яка може бути справжньою вихователькою маленької дитини.

У своїх поглядах на національне виховання С. Русова була послідовна й вимоглива. До кінця життя, навіть у роки еміграції, просвітителька відстоювала ідеї українського національного дошкільного виховання, постійно їх пропагувала.

Чиста, мудра й діяльна Софія Русова прийшла у педагогіку наче для того, щоб ствердити право на незалежну димку серед мороку рутини, схоластики й бездуховності. Шістдесят років, відданих педагогіці, залишили нам у спадок кілька основоположних уроків. Що ж це за уроки? І чи актуальні вони сьогодні, у наш стрімкий час? Чи не застаріли?

Ні. Бо ці уроки – не примхи швидкоплинної моди. Вони вічні, як вічні поняття, скажімо, любов, дир. Людського життя, мир душі, чесність, надія. Саме на таких підвалинах здавна стояло виховання дитини.

Підготувала Гаврилюк Т.В.,
вихователь-методист Сквирського ДНЗ №2 «Малятко»
04.04.2015 р.

НОВІ МЕТОДИ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Золоті джерела праць Софії Русової - це не тільки історія педагогічної і психологічної думки, це і абсолютний сучасний погляд на загальну проблему, конкретні завдання, відповідні умови, форми і методи організації дошкільного виховання. Нижче представлені фрагменти з її книжки - "Нові методи дошкільного виховання", що вийшла у Празі 1927 р., як посібник для тих, хто здобував професію дошкільного працівника.

1. РОЗВИТОК СВІДОМОСТІ

«Якщо ми будемо лише пасивно спостерігати, як росте, розвивається дитина, то сама дитина буде шукати активного впливу, авторитету, без якого вона почуває себе безпомічною і безпорадною. А тому треба насамперед якнайкраще придивитися, пізнати душевний і фізичний стан дитини, розібратись у тому, до чого вабить дитину, та від чого її відвертає.

Важливим фактором для своєрідного виявлення дітей - є веселість в житті, як у родинному оточенні, так і в дитячому садку. Це не означає, що мусить бути постійний тарарам і галас, ні. Веселе життя, де панує радість, виникає з доцільного поділу часу на працю й спочинок, від ігри, відповідної до дитячих інтересів, від сонця, що світить в дитячих кімнатах, від щирості і приязні, що панують у кожній дитячій установі, від задоволення своєю працею, від контакту з товаришами, що захоплені однаковими інтересами, від краси шкільної хати, де завжди мусить бути чисто, ясно, оздоблено, від краси природи тощо».

2. ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ В РІЗНОМУ ВІЦІ

«Дитина є справді експериментатор, і нам треба за нею слідкувати на наших предметних лекціях у дитячому садку. Свобода рухів, як того вимагає Монтессорі, є кінцевою передумовою здорового, правильного розвитку дитини, ці рухи мають бути найрізноманітніші, а наша доля приводити їх до найкращої координації.

У дитячих установах повинно бути досить вільного простору і в хаті, й надворі, щоб діти мали змогу вільно рухатись. Використовувати рухливість дітей можна різноманітно, впливаючи на їх виховання, бо ніщо так не привчає до дисципліни, як гімнастика й взагалі координація рухів. Ніщо не дає дитині такої надзвичайної культурності, як ритмічна гімнастика, пластика рухів, танці. Дуже розвиває здібність до висловлення, до яскравої уяви драматизація оповідання самотійними рухами дітей.

Вчинки дитини викликають її інтерес, неоднаковий в різні періоди віку, і які в загальних рисах слідує один за одним в такому порядку: інтерес до мови (1-3 р), до гри (2-5р), до казок (3-6 р), загальний інтерес до всього, що виявляється питанням "через що?", "нащо?"».

3. ВПРАВИ СМИСЛІВ

«Дитині треба давати якнайбільше естетичних сприймань - як природних, так і штучно-мистецьких. Вони розвивають не лише естетичний смак дитини, а й її фантазію, наповнюючи її свідомість красивими образами.

Для музичного виховання треба насамперед привчити дитину слухати; до 3 років краще не вчити її співати. Добре, коли менші діти слухають, як співають старші діти, бо вони до цього прислухаються з найбільшою увагою й ці співи несвідомо запам'ятовують.

Вправи смислів мають розвинути не тільки гостроту органів, а й сенсорну пам'ять, пам'ять усіх смислових вражень. Наприклад, намалювати кольоровий найпростіший орнамент на дошці, звернути на нього увагу дітей, а на другий день попросити, щоб діти самі його по пам'яті намалювати, додержуючись того ж порядку в розташуванні фарб.

Щодо окремих смислів, то слух найкраще розвивається музикою. Доречні Монтессорові хвилини абсолютної тиші - мовчанки, коли діти прислухаються до тих непомітних взагалі звуків, на які вони під час гри не звертали жодної уваги. В такій тиші педагог тихо викликає кого-небудь із дітей по йменню - так можна перевірити чутливість слуху у різних дітей».

4. ГРА

«Нічого так не потребує дитина, як можливості вільно гратися, через що, в кожному дитячому садку повинна бути досить велика кількість різноманітних цяцьок, щоб кожна дитина могла бавитися, знаходячи те, що більше відповідає її нахилам та її бажанням. Завше краще, щоб іграшки для дітей були пов'язані з рухами - щось возити, кидати (м'ячі, серсо, візочки). Треба заводити різних звірят, щоб привчати дітей доглядати за ними, до ласкавого з ними поводження.

Цікаво збирати народні дитячі забавки, які у нас на Україні продаються на ярмарках і зроблені самими дітьми, або для дітей селянськими майстрами. Багато вже написано про те, яке велике значення має для дітей гра, вона їх стихія - в іграх набирають вони сили, розвиваються фізично й духовно. Гра є дуже важливий фактор виховання, бо в іграх суцільно виявляється природа дитини і грою можна її або стримати від небажаних поступків, або викликати бажані. Усі народи мають свої стародавні ігри, що на перших порах мали характер ритуальних вправ, а лише згодом набрали характеру гри. Ці ігри часто повні гарних естетичних рухів, як наприклад, наші веснянки, та й перейняті вони національним духом, який треба обов'язково вносити в життя кожної дошкільної організації. Ігри відповідно до розвитку дітей мають свій розподіл:

Прості руханки - бігати наввипередки, перебігати із кутка у куток.

Ігри, що впливають з інстинкту переймання. Дівчатка люблять грати в господарство, повторювати в грі родинні звичаї, які їх найбільш зацікавили. Щоб розвинути в дітях зацікавленість, треба щоб в тих іграх, якими ми захоплюємо дітей, проступали обидва процеси - переймання й творчість. Бажано збирати наші стародавні українські ігри й користуватись ними в дитячих садках. Не треба гру механізувати, а ширше давати дітям можливість вносити щось нове, якусь іншу комбінацію, свої творчі ремарки. Ігри старших дітей мають наближатися до драматизації різних оповідань і до ілюстрації лекцій, тільки в складнішій формі. Діти знайомляться з побутом дикунів і радо імітують його в іграх, наприклад, грають у Робінзона Крузо.

Для дітей 5-6 років доброю розвагою може бути театр ляльок або театр тіней, особливо, коли вони самі нароблять ляльок - виріжуть їх з паперу, і ними проілюструють свої улюблені казки».

5. ПРАЦЯ ДІТЕЙ

«Ручну працю треба починати з найпростішої, щоб діти відразу могли її без сторонньої допомоги виконати за тим зразком, що його подасть керівник школи. Треба

підібрати найбільш підхожий матеріал і не перешкоджати дітям самостійно ним користуватися.

З окремих праць велике значення має дитячий малюнок. Він має значення як показник, бо виявляє психологію дитини, силу та правдивість тих вражень, що дитина придбала. Є ще друге значення малюнка - мистецьке, естетичне – це та насолода, яку він дає при доброму навчанні, особливо при малюванні фарбами.

Ліпка, так само як і малюнок, допомагає досягти тієї самої мети. Ліпка добре розвиває уяву, допомагає малюнкові. Матеріалом для ліпки може бути пісок, глина, пластилін, розмочений папір.

Діти також люблять вирізати різні забавки (Різдвяну ялинку). Вирізані забавки можна склеювати і так складати цілі малюнки. Ця праця може бути індивідуальною і спільною для цілої групи. Гарним використанням ліпки та вирізування може бути утворення лялькового театру або театру тіней. В цій праці приймають участь усі старші діти для створення приємної розваги для малих дітей».

Підготувала Чернега Н.С.,
методист райметодкабінету відділу освіти